

*В. І. Раманенкава, выкладчык кафедры
беларускай народна-песеннай творчасці
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў*

ПРЫНЦЫПЫ ЎЗАЕМАДЗЕЯННЯ ПАСХАЛЬнай РЫмсКА-КАТАЛіцКАй ЦАРКОЎнай І БЫТАВОЙ ТРАДЫЦЫЙ

Царкоўная і бытавая традыцыі – гэта складаная з’ява, якая ўяўляе сабой укамплектаваную сістэму відаў і жанраў мастацкай творчасці. Найбольш відавочным з’яўляецца ўзаемапраціканне бытавой культуры і хрысціянства на грунце спрадвечных традыцый і вераванняў папярэдніх часоў. Узаемадзеянне рымска-каталіцкай пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцый вызначаецца ў засваенні пасхальных рэлігійных канонаў бытавой традыцыяй і інтэрпрэтацыі элементаў бытавой творчасці ў царкоўнай традыцыі. Асноўнымі прынцыпамі ўзаемадзеяння пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцый з’яўляюцца: прынцып захавання, прынцып замяшчэння і прынцып інтэграцыі.

Філасофская энцыклапедыя тлумачыць прынцып захавання як працэс сцвярджэння нейкага паняцця, якое выказвае ідэю захавання рэчаў, уласцівасцей або адносін прыроды і якое выступае ў якасці прынцыпа навуковых тэорый [3]. Прынцып захавання, у дачыненні да рымска-каталіцкай пасхальнай традыцыі, скіраваны на захаванне літургічнага канона (у царкоўнай традыцыі) і нязменнасць яго тлумачэння (у бытавой традыцыі). Пасхальная царкоўная традыцыя захоўвае нязменнасць канона. Бытавая традыцыя трактуе літургічныя каноны ў свабоднай форме, зразумелай і даступнай па змесце і мастацкім праяўленні вобраза.

Прынцып захавання пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцыі ў першую чаргу праяўляецца ў строгім вакананні і падпарадкаванні структуры пасхальнага перыяду (Вялікі пост, пасхальны Трыдзям, святочны пасхальны перыяд). Кананічная структурнасць сучаснага пасхальнага цыкла не парушана ні ў царкоўнай, ні ў бытавой традыцыі. Таксама нязменнымі застаюцца і галоўныя атрыбуты пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцый [крыж, свечка (агонь), вада, галінка вярбы]. Калары-

стыка пасхальных святкаванняў захоўвае нязменны прыярытэт чырвонага колеру ў аздабленні храма, адзенні літургічнай службы і святара, фларыстычных кампазіцыях, фарбаванні пасхальных яек, упрыгожванні святочных сталоў чырвонымі абрусамі. Праяўленнем захавання канона можа выступаць працэс «абвяшчэння ўсяму свету» аб уваскрэсенні Хрыста. У царкоўнай традыцыі гэта адбываецца ў момант ранішняй Рэзурэкцыйнай працэсіі, калі вернікі тройчы абыходзяць вакол касцёла, абвяшчаючы і праслаўляючы спевам уваскрэсенне Хрыста. Паводле бытавой традыцыі, найчасцей, у першы пасхальны дзень валачобнікамі праводзіцца абыход двароў з песнямі, у якіх абвяшчаюць усім аб тым, што Хрыстос уваскрэс.

Пад уплывам сацыякультурных працэсаў, часам, адбываецца змяненне некаторых элементаў таго ці іншага канона. Прынцып замяшчэння на думку В. Джэванса з'яўляецца вынікам правіла лагічнай высновы, заснаванай на адносінах тоеснасці (роўнасці) [5, с. 109]. Ён адзначае, што два розныя прадметы у працэсе ўзаемаадносін могуць набываць агульныя рысы і з цягам часу замяняць адзін аднаго. Б. Бірукоў развівае думку В. Джэванса і сцвярджае, што прынцып замяшчэння пабудаваны на адносінах паміж падобнымі прадметамі, дзе кожнае пераўтварэнне аднаго прадмета або пераход аднаго дзеяння ў другое, грунтуецца на аднолькавай сутнасці, але на розных функцыях прадмета, якія ў выніку могуць дапаўняцца і замяняць папярэднія наступным (прадметам або дзеяннем) [1].

Такім чынам можам сцвярджаць, што прынцып замяшчэння ў адносінах узаемадзеяння царкоўнай і бытавой традыцый праяўляецца на прыкладзе замяшчэння рэпертуару. На працягу стагоддзяў у літургіі рымска-каталіцкай царквы спяваўся выключна толькі грыгарыянскі харал. Харальныя спевы былі настолькі складанымі, што іх маглі выконваць толькі людзі з адпаведнай падрыхтоўкай. Усе астатнія спевакі (удзельнікі літургіі) адаптавалі харалы (змяншалі колькасць распеваў, спрашчалі рытміку), пераўтваралі іх у «камфортны» просты рэлігійна-бытавы спеў. Мелодыка грыгарыянскага харала паступова спрашчалася, рытмізавалася і, страціўшы характэрныя рысы літургічных спеваў, ператваралася ў бытавую рэлігійную песню з сілабічным паэтычным тэкстам. З цягам часу бытавыя рэлігійныя песні сталі часткай літургічнай спеўнай практыкі,

выцесніўшы з яе традыцыйны грыгарыянскі харал. Даследаванні польскіх навукоўцаў Б. Барткоўскага і А. Золы аб прысутнасці элементаў грыгарыянскага харала ў рэлігійных песнях былі сканцэнтраваныя на фундаментальных дэтэрмінантах музыкі: стыль, форма, мелодыя, танальнасць, метр, рытм, выканальніцтва. Гэтыя даследаванні даказваюць, што першакрыніцамі многіх рэлігійна-бытавых мелодый з’яўляецца грыгарыянскі харал [6, с. 346].

На прынцепах замяшчэння пабудавана традыцыя музычна-гукавога афармлення набажэнстваў пасхальнага перыяду. У Вялікі чацвер перастае іграць арган (да Вялікай суботы) – у багаслужэнні выкарыстоўваецца толькі спеў і драўляныя калатушкі. Калатушкі ў касцёльнай практыцы замяняюць званы.

Узаемадзеянне царкоўнай і бытавой традыцый праз прыныцып замяшчэння паказвае на «гнуткасць» традыцыі. Царкоўная і бытавая традыцыі знаходзяцца нібы ў памежным стане, калі значэнне і функцыі адной традыцыі плаўна пераходзяць у другую.

Узаемадзеянне рымска-каталіцкай пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцый адбываецца на ўзроўні іх інтэграцыі. У філасофскім разуменні інтэграцыя (ад лац. *integer* поўны, цэльны, непарушны) – працэс або дзеянне, вынікам развіцця якіх становіцца цэласнасць; адзінства, аднаўленне, аб’яднанне, злучэнне ў адно цэлае раней разрозненых частак і элементаў [2].

М. Якунчаў выводзіць прыныцып інтэграцыі і вызначае яго як з’яву, якая адлюстроўвае зліццё ў адзінае цэлае раней дыферэнцыраваных элементаў, што прыводзіць да новых якасных магчымасцей гэтай каштоўнасці, а таксама зменам уласцівасцей саміх элементаў [4].

Прыныцып інтэграцыі з’яўляецца вынікам сінкрэтычнага злучэння элементаў творчасці царкоўнай і бытавой традыцый. Напрыклад, пранікненне фалькларыстычных ці простых народных музычных элементаў (бытавая традыцыя) у сакральную музыку (царкоўная традыцыя).

Прыныцып інтэграцыі, узаемадзеяння пасхальнай царкоўнай і бытавой традыцый праяўляецца і ў дачыненні да вербальнай мовы рэлігійных твораў. Першым паказчыкам прысутнасці фальклорнага элемента ў рэлігійнай пасхальнай музыцы з’яў-

ляецца вымаўленне паэтычнага тэксту. Большасць беларускіх народных песень (у склад якіх уваходзяць бытавыя пасхальныя песні) не выконваюцца ў адпаведнасці з правіламі беларускай літаратурнай мовы. Напрыклад, песня «Міласэрнасць Езуса»*, прымеркаваная да свята Божай Міласэрнасці, выконваецца ў першую нядзелю пасля Пасхі. Некаторыя словы гэтай песні падвергліся трансфармацыі і набылі іншае сэнсавое значэнне (гл. табл. 1).

Табліца 1

Параўнанне паэтычнага тэксту песні «Міласэрнасць Езуса»

Літаратурны тэкст	Бытавы тэкст
Колькі раз уздыхаць я буду. Колькі раз душа ўздрыгне .	Колькі раз зздыхаць я буду. Колькі раз душа зздрыгне .
У сто разоў болеі я буду славіць міласці Твае.	Ў сто разоў балей я буду славіць літасці Твае.
Міласэрнасць Езуса ўсцяж ліецца ракой, Міласэрнасць Езуса нам дае супа- кой. Калі смутак прыходзіць і на сэрцы камень, міласэрны Бог ласкі спасае прамень	Міласэрна сь Езуса ўсцяж ліецца ракой, Міласэрна сь Езуса нам дае супа- кой. Калі смутак прыходзіць і на сэрцы камень, міласэрны Бог ласкі спа- сылае прамень

У табліцы паказана, што некаторыя словы падвергліся:

а) трансфармацыі (набылі іншае сэнсавое значэнне): уздыхаць – зздыхаць, болеі – балей;

б) адаптацыі (выкарыстанне прасцейшай формы слова): уздрыгне – зздрыгне, у – ў, міласці – літасці, міласэрнасць – міласэрнась.

Такім змяненням падвяргаюцца песні як царкоўныя, так і бытавыя. Пасхальная царкоўная і бытавая традыцыі пастаянна ўступаюць у адносіны ўзаемадзеяння. Царкоўная традыцыя з’яўляецца асновай, або першакрыніцай, бытавой традыцыі. Суадносіны царкоўнай і бытавой традыцый адбываюцца на падставе асноўных прынцыпаў узаемадзеяння: захавання (заснаваны на інварыянтнасці літургічнага канона), замяшчэння (заснаваны на варыянтнасці літургічнага канона з магчымасцю

* Песня «Міласэрнасць Езуса» запісана 09.10.2012 г. ад Яніны Яршовай (н. 1932) у г. Докшыцы Віцебскай вобласці.

замены некоторых его элементов), интеграции (заснованы на аб'яднанні характерных асаблівасцей мастацкай творчасці царкоўнай і бытавой традыцый).

1. *Бирюков, Б.* Принцип замещения [Электронный ресурс] / Б. Бирюков // Философская энциклопедия. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7127/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F. – Дата доступа: 16.02.2017.

2. Интеграция [Электронный ресурс] // Философская энциклопедия. – 2010. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2360/%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF. – Дата доступа: 12.01.2017.

3. *Овчинников, Н.* Сохранения принципы [Электронный ресурс] / Н. Овчинников // Философская энциклопедия. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7351/%D0%A1%D0%9E%D0%A5%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%AF. – Дата доступа: 16.02.2017.

4. *Якунчев, М. А.* Интеграция как принцип определения содержания естественно-научного материала в системе формирования экологической культуры школьников [Электронный ресурс] / М. А. Якунчев, И. Ф. Маркинов // Интеграция образования. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-kak-printsip-opredeleniya-soderzhaniya-estestvenno-nauchnogo-materiala-v-sisteme-formirovaniya-ekologicheskoy-kultury>. – Дата доступа: 12.01.2017.

5. *Jevons, W.* Pure logic and other minor works / W. Jevons. – London: Macmillan and CO and New York, 1890. – 302 p.

6. *Zoła, A.* Gregorian chant and folk culture in Poland / A. Zoła // Traditional musical cultures in Central-Eastern Europe. Ecclesiastical and folk transmission [edited by Piotr Dahlig translated by John Comber]. – Warszawa, 2009. – S. 243–256.